

РЕЦЕНЗІЯ

УДК 343.97(477)

Кваша О. О. – доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, м. Київ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9832-6070>

Правовий аналіз кримінологічної політики України

Рец. на кн.: Василевич В. В. Кримінологічна політика України : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 435 с.

Глобалізований світ на початку ХХІ ст. зазнав кардинальних соціальних трансформацій, а системна фінансово-економічна криза та поширення коронавірусної хвороби COVID-19 стали черговими викликами не лише для України, а й для світової спільноти загалом. З-поміж загроз безпеці більшості країн значних масштабів набули обіг зброї масового ураження, міжнародний тероризм, транснаціональна організована злочинність і нелегальна міграція. З'явилася небезпечна тенденція до «перегляду» національних кордонів у супереч нормам міжнародного права, що призводить до сплеску виявів сепаратизму й екстремізму як наслідку етнічних, конфесійних і громадянських конфліктів.

Криміногенна ситуація в Україні протягом останніх п'яти років залишається стабільно напруженою. До її ускладнення, серед іншого, призводять військові дії на Сході країни, відсутність контролю за частиною території та державного кордону, активізація процесів внутрішнього переміщення населення, економічна нестабільність і використання неефективних методів фінансово-господарської діяльності, непослідовність реформ правоохоронної та судової систем, освіти й охорони здоров'я, зростання рівня безробіття та значне соціальне розшарування населення, недосконалість державного управління у сфері охорони природного середовища та регулювання використання природних ресурсів тощо. Показники рівня злочинності нині засвідчують, що вона набуває принципово нової якості, трансформуючись у транснаціональні, організовані, корупційні злочинні організації.

Задекларовані в Стратегії національної безпеки (Указ Президента України № 287/2015), Законі України «Про національну безпеку України», а також прийнятих раніше загальнодержавних комплексних цільових програмах (1993-го, 1996-го, 2000-го та 2006 років), концепціях (2010-го та 2011 років) правові та інституційні зміни здебільшого залишаються нереалізованими. Попри якісне оновлення

системи кримінальної юстиції, модернізацію правоохоронних інституцій, судочинства і суттєве зміцнення потенціалу органів системи МВС України, на діяльності суб'єктів запобігання злочинам негативно позначається недооцінка кримінологічного потенціалу в частині моніторингу та прогнозування криміногенної ситуації як загалом у країні, так і в межах окремих регіонів, невідповідність державної політики боротьби зі злочинністю – кримінологічної політики – загрозам кримінального характеру, так і низька ефективність урядових програм за цим напрямом, що потребує активного курсу на запобігання злочинам. Водночас у державі донині не сформовано належну систему запобігання злочинам, недосконаліми є її законодавчі засади, а засоби, які застосовують, нерідко є неефективними. Зазначене підтверджує потребу у створенні надійного науково-практичного підґрунтя задля вдосконалення форм, методів і заходів запобіжної діяльності.

Таким чином, на сьогодні одним з пріоритетів у сфері забезпечення безпеки країни має бути державна кримінологічна політика як скоординована діяльність усіх гілок влади та інституцій громадянського суспільства, спрямована на виявлення й усунення причин та умов злочинів, прогнозування можливих змін у криміногенній ситуації, коригування стратегічних напрямів управління системою кримінальної юстиції. Водночас невизначеність цілей, задач, принципів і засобів (зокрема правових, інформаційних, превентивних, репресивних, прогностичних) державного впливу на злочинність виявляє наявні прогалини та спричиняє нові проблеми доктринального, правового й організаційного характеру, які на практиці потребують нагального розв'язання.

Наукова праця В. В. Василевича відповідає сучасним тенденціям, за яких юридична наука дедалі активніше звертається до проблем ефективності державної політики боротьби зі злочинністю – кримінологічної (антикриміногенної) політики. Це пов'язано з високим рівнем загроз, що постали перед національною безпекою

внаслідок генезису злочинності, вияви якої стають дедалі небезпечнішими, а також низькою ефективністю урядових програм, спрямованих на боротьбу з цим протиправним явищем. В умовах нестабільної соціально-політичної ситуації в країні та поглиблення економічної кризи дослідження окреслених проблем є, безперечно, актуальним. У монографії на підставі аналізу законодавства й нормативних актів, наукових та історіографічних джерел, узагальнення практики органів кримінальної юстиції та зарубіжного досвіду висвітлено правові й організаційні засади та напрями вдосконалення правоохоронної діяльності щодо запобігання злочинам. З огляду на специфіку предмета дослідження, у праці обґрунтовано та підтверджено процесуальною практикою авторську позицію щодо змісту низки категорій кримінологічної діяльності.

Монографія В. В. Василенка є одним з перших в Україні комплексних наукових досліджень, у якому з позиції системного підходу визначено поняття кримінологічної політики як заснованої на ідеї гуманізму та принципів верховенства права стратегічної складової внутрішньої й зовнішньої антикримінальної політики держави, владна дефініція якої полягає у формуванні доктринальних засад у сфері боротьби зі злочинністю та її практичної реалізації в системі органів й установ кримінальної юстиції відповідно до положень кримінально-правової, кримінальної процесуальної та кримінально-виконавчої політики й законодавства України.

Оптимальна структура та зміст монографії дали змогу повною мірою розкрити обрану для дослідження проблему. У праці здійснено аналіз кореляції теоретичних питань і практичних завдань, рівень яких здебільшого залежить від з'ясування поняття та змісту, взаємозв'язку та взаємозалежності кримінальної та кримінологічної політики держави, процедури формування на підставі наукових положень, які є ключовими для ґносеологічного процесу пізнання та практичної реалізації останньої. Автор всебічно досліджує стан наукової розробки, понятійного апарату та методології формування складових елементів кримінологічної політики, дискусійні питання її теоретичного обґрунтування та практичної реалізації в Україні й за кордоном. На підставі результатів аналізу вітчизняних і міжнародних наукових та нормативних джерел, досвіду роботи автора в правоохоронних органах визначено елементи (рівні), методи та принципи кримінологічної політики. У монографії розкрито передумови й основні етапи становлення та розвитку останньої, з'ясовано її співвідношення з іншими видами антикримінальної політики держави, а також досліджено особливості її

формування, напрями вдосконалення і шляхи реалізації в кримінальному, кримінальному процесуальному та кримінально-виконавчому законодавстві України; сформульовано пропозиції щодо подальшого розвитку кримінологічної теорії та практики. Наголошено, що функція з охорони прав і свобод людини та громадянина як одна з основних функцій правової держави, а також зниження рівня злочинності передусім залежать від скоординованої діяльності системи суб'єктів формування та реалізації кримінологічної політики, ефективного правового, організаційного й інформаційного її забезпечення. Увагу акцентовано на особливостях формування та реалізації кримінологічної політики відповідно до кримінологічної ситуації в країні.

Емпіричну базу дослідження становлять дані офіційної статистики, матеріали кримінальних проваджень і зведені дані опитувань працівників Національної поліції України та прокуратури. Викладений матеріал автор підтверджує ґрунтовним системним аналізом законодавчих та інших нормативних актів, спеціальною науковою літературою. Висновки монографії ґрунтуються на українському та зарубіжному кримінальному законодавстві, кримінально-правовій і кримінологічній доктрині, судовій практиці. Отримати вагомий результат вдалося завдяки застосуванню комплексного підходу до вивчення проблематики із систематизацією відповідних наукових знань та окресленням перспектив подальших наукових розвідок.

Комплексний характер проведеного дослідження, значущість результатів цієї роботи для вдосконалення політико-правових, соціально-економічних, законодавчих й урядових рішень, спрямованих на виявлення та усунення причин й умов учинення злочинів, оптимізацію боротьби зі злочинністю, дають змогу зарахувати монографію до цікавих наукових робіт з обраної проблематики, визнати її своєчасною та актуальною. Науковий доробок вирізняється ґрунтовністю правового аналізу, виваженістю й коректністю наукової полеміки, вдалим добором матеріалу. Одержані автором науково обґрунтовані результати сприяють розв'язанню важливої для юридичної науки та правоохоронної діяльності проблеми. У праці визначено, доповнено й уточнено низку положень теоретичного, правового та методичного характеру. Праця може бути корисною для науковців, викладачів, аспірантів і студентів закладів вищої освіти юридичного профілю, практичних працівників правоохоронних органів, фахівців органів державної влади, суддів та всіх, хто зацікавлений у пошуку ефективних заходів захисту людини, суспільства й держави від кримінальних правопорушень.

Рецензія надійшла до редколегії 29.06.2020

Kvasha O. – Doctor of Law, Professor, Leading Research Fellow of the Department of Criminal Law, Criminology and Judiciary of the Institute of State and Law V. M. Koretsky National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9832-6070>

Legal Analysis of Criminological Policy of Ukraine

*Review of the book: Vasylevych V. Criminological policy of Ukraine : monograph.
Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav, 2020. 435 p.*